

Κείμενο 2: Πολίτης, Π. Η επικράτεια των ειδών του προφορικού και του γραπτού λόγου

1. Προφορικός διάλογος

Η περιοχή αυτή του λόγου χαρακτηρίζεται από τη φυσική παρουσία συγκεκριμένων ακροατών, τη μικρή (συνήθως) χωρική απόσταση μεταξύ τους, άρα και την οπτική (ή ακουστική) επαφή. Εδώ ανήκουν τέσσερις ομάδες ειδών λόγου:

- α) όταν η σχέση των συνομιλητών είναι συμμετρική και η κοινωνική απόσταση αμελητέα, εκτυλίσσονται συμβάντα λόγου όπως η *καθημερινή άτυπη συνομιλία* μεταξύ φίλων ή οικείων ή η *τηλεφωνική συνομιλία*. Η μη προβλέψιμη εναλλαγή συνεισφορών των συνομιλητών εξαιτίας της υψηλής αμοιβαιότητας, οι αλλεπάλληλες αυτοδιακοπές και ετεροδιακοπές, οι διορθώσεις, οι παύσεις, η ελλειπτικότητα του λόγου εξαιτίας των συμφραστικών προϋποθέσεων που μοιράζονται οι συνομιλητές, το οικείο και άτυπο ύφος λόγω της σχεδόν ανύπαρκτης συμβατικότητας, η δυσκολία να απειληθεί γλωσσικά η δημόσια εικόνα των συνομιλητών και η εκτεταμένη χρήση του γέλιου και πολλών εξωγλωσσικών στοιχείων, που αποδεσμεύουν παράπλευρες συναισθηματικές σημασίες, δίνουν το στίγμα του πιο "χαλαρού" *προφορικού διαλόγου*. Είναι ανάγκη να σημειωθεί ότι ο προφορικός διάλογος κατέχει τη μερίδα του λέοντος στην ανθρώπινη επικοινωνία.
- β) όταν η σχέση των συνομιλητών είναι συμμετρική και η κοινωνική απόσταση σημαντική, εκτυλίσσονται συμβάντα λόγου όπως τα "*στρογγυλά τραπέζια*". Τώρα η εναλλαγή συνεισφορών είναι κανονική, δηλαδή προβλέψιμη, (ή ρυθμιζόμενη από συντονιστή), αφού η αμοιβαιότητα μεταξύ συνομιλητών είναι μέτρια, λιγότερες οι διακοπές και οι διορθώσεις, λιγότερο ελλειπτικά τα εκφωνήματα, περισσότερο συμβατικό το ύφος, ευκολότερη η (έστω και μετριασμένη) απειλή της δημόσιας εικόνας των συνομιλητών, ελεγχόμενη η χρήση εξωγλωσσικών στοιχείων. Πρόκειται για προφορικό διάλογο με κάποιες κανονικότητες που επιβάλλει η ανοικειότητα μεταξύ των συνομιλητών.
- γ) όταν η σχέση των συνομιλητών είναι ασύμμετρη και η κοινωνική απόσταση αμελητέα, εκτυλίσσονται συμβάντα λόγου όπως το *μάθημα στη σχολική τάξη* ή μια *συνομιλία γιατρού-ασθενούς*. Ο αριθμός επιμήκων συνεισφορών του ισχυρού συνομιλητή είναι μεγάλος, οι διακοπές και οι διορθώσεις ελέγχονται επίσης από τον ισχυρό, άρα, διακυβεύεται πολύ εύκολα το δικαίωμα λόγου του κοινωνικά ανίσχυρου συνομιλητή, το ύφος δεν είναι απαραίτητα τυπικό, αλλά οι κανόνες της γλωσσικής ευγένειας τηρούνται γενικά. Ευχερή χρήση εξωγλωσσικών στοιχείων έχει μόνον ο ισχυρός ομιλητής. Πρόκειται για προφορικό διάλογο με κάποιες κανονικότητες που επιβάλλει περισσότερο η διαφορά κοινωνικής ισχύος μεταξύ συνομιλητών και λιγότερο η μεταξύ τους οικειότητα.
- δ) όταν η σχέση των συνομιλητών είναι ασύμμετρη και η κοινωνική απόσταση σημαντική, εκτυλίσσονται συμβάντα λόγου όπως η

συνέντευξη ισχυρού πολιτικού προσώπου σε δημοσιογράφο. Οι μεγάλοι μονόλογοι του ισχυρού, η προβλέψιμη εναλλαγή συνεισφορών, το τυπικό/επίσημο ύφος και ο απόλυτος σεβασμός της γλωσσικής ευγένειας είναι τα γνωρίσματα της πλησιέστερης προς τον μονόλογο μορφής προφορικού διαλόγου, ενός προσχηματικού, στ' αλήθεια, διαλόγου.

2. Προφορικός μονόλογος

Η περιοχή αυτή του λόγου χαρακτηρίζεται από τα πολυπληθή ή αστάθμητης πληθυσμιακής σύνθεσης ακροατήρια, τη μέση/μεγάλη απόσταση μεταξύ ομιλητή και ακροατών, την μακρόθεν οπτική επαφή τους ή την έλλειψη κάθε επαφής και, πάνω απ' όλα, από την παρουσία ενός (κανονικά ισχυρού) ομιλητή, που είναι απίθανο να χάσει το δικαίωμα του λόγου.

Αν εξαιρέσουμε την οριακή περίπτωση μιας *εκμυστήρευσης* ή *ομολογίας*, η μήτρα αυτή δεν περιλαμβάνει συμβάντα λόγου παρά με "συνομιλητές" σε μεγάλη κοινωνική (και φυσική) απόσταση μεταξύ τους. Με άλλα λόγια, ο *προφορικός μονόλογος* είναι ασυμβίβαστος με την οικειότητα. Διακρίνονται δύο περιπτώσεις:

- α) όταν η σχέση ομιλητή-ακροατών είναι συμμετρική, αλλά η απόσταση σημαντική, εκτυλίσσονται συμβάντα όπως η *αγόρευση ενός βουλευτή στη Βουλή* ή η *ηνακοίνωση ενός ερευνητή σε συνέδριο*. Η συμβατικότητα τέτοιων περιστάσεων προδιαγράφει τη δομή του μονολόγου και το ύφος του, υποχρεώνει όμως τον ομιλητή να αναφέρεται διαρκώς στο ακροατήριό του με ρητό (π.χ. χρήση β' προσώπου) ή υπόρρητο τρόπο (π.χ. πρόβλεψη αντιρρήσεων). Εξάλλου, η πιθανότητα αντιδράσεων του κοινού αναγκάζει τον ομιλητή να βρίσκεται διαρκώς σε στάση αναμονής και να ελέγχει την πρόσληψη του λόγου του ή να είναι έτοιμος να εγκαταλείψει το χειρόγραφό του, για να τον οργανώσει πιο αποτελεσματικά.
- β) όταν η σχέση ομιλητή-ακροατών είναι ασύμμετρη και η απόσταση σημαντική έως πολύ μεγάλη, εκτυλίσσονται δύο ειδών συμβάντα: πρώτον, συμβάντα όπως η *πολιτική ομιλία ενός πολιτικού μπροστά σε μεγάλο ακροατήριο* ή το *εκκλησιαστικό κήρυγμα* ή η *διάλεξη ενός ειδικού*. Σε τέτοιες περιστάσεις είναι υπολογίσιμη η ανατροφοδότηση του προφορικού μονολόγου από το κοινό, αδυνατεί όμως να ανακόψει τη ροή του λόγου. Ο ομιλητής είναι αποφασισμένος για το "κείμενο" του λόγου του και σχεδόν βέβαιος για την πρόσληψή του από το κοινό του. Δεύτερον, συμβάντα όπως το *τηλεοπτικό διάγγελμα του Πρωθυπουργού* ή το *τηλεοπτικό δελτίο ειδήσεων*. Η διαφορά μιας τέτοιας περίπτωσης από την προηγούμενη είναι ότι τώρα δεν έχουμε ανατροφοδότηση από το ακροατήριο, γιατί είναι δυνητικό και, συνεπώς, δεν υπάρχει οπτική επαφή πομπού-δέκτη. Αυτό επιτρέπει στον ομιλητή να προσχεδιάσει τον λόγο του και να τον εκφωνήσει ανενόχλητος, δεν του επιτρέπει όμως να ξεχάσει τη φασματική παρουσία των ακροατών του και γι' αυτό ο λόγος του είναι διάσπαρτος από σχετικές νύξεις.

3. Γραπτός διάλογος

Η περιοχή αυτή της επικράτειας του λόγου συγγενεύει με την προηγούμενη. Μόνο που τώρα στη θέση της "μειωμένης προφορικότητας" έχουμε "αυξημένη-για δεδομένα γραπτού λόγου- διαλογικότητα". Ο τίτλος *γραπτός διάλογος* στεγάζει είδη λόγου που προϋποθέτουν την ύπαρξη ενός πραγματικού αποδέκτη-αναγνώστη και χαρακτηρίζονται από υψηλή κοινωνική και γλωσσική συμβατικοποίηση. Όπως και στην περίπτωση του προφορικού διαλόγου, διακρίνονται τέσσερις ομάδες ειδών λόγου, αλλά με πολύ λιγότερους "εκπροσώπους":

- α) όταν η σχέση συγγραφέα-αναγνώστη είναι συμμετρική και η μεταξύ τους κοινωνική απόσταση αμελητέα, εκτυλίσσονται συμβάντα λόγου όπως *μια επιστολή σε φιλικό πρόσωπο*. Πρόσφατες έρευνες δείχνουν ότι οι φιλικές επιστολές γράφονται, διαβάζονται και απαντώνται στη βάση των κανόνων που ρυθμίζουν την καθημερινή άτυπη συνομιλία.
- β) όταν η σχέση συγγραφέα-αναγνώστη είναι συμμετρική και η μεταξύ τους απόσταση σημαντική, εκτυλίσσονται συμβάντα λόγου όπως *η συστατική επιστολή*. Η μέτρια γλωσσική συμβατικότητα και ο φανερός "διαλογικός" χαρακτήρας μιας τέτοιας επιστολής οφείλεται στην ισοτιμία της σχέσης πομπού-δέκτη.
- γ) όταν η σχέση συγγραφέα-αναγνώστη είναι ασύμμετρη και η μεταξύ τους απόσταση αμελητέα, εκτυλίσσονται συμβάντα λόγου όπως η *"διόρθωση" μιας μαθητικής έκθεσης*. Η μικρή απόσταση των "συνομιλητών" επιβάλλει τη διαλογικότητα στο γραπτό κείμενο και τη χαμηλή συμβατικοποίηση, αλλά η διαφορά κοινωνικής ισχύος επιτρέπει στον ισχυρό πομπό να αποφασίσει αυτός την οργάνωση και το περιεχόμενο του κειμένου.
- δ) όταν η σχέση συγγραφέα-αναγνώστη είναι ασύμμετρη και η μεταξύ τους απόσταση σημαντική, εκτυλίσσονται συμβάντα λόγου όπως η *αίτηση* ή το *βιογραφικό σημείωμα*. Εδώ η κοινωνική συμβατικοποίηση (θεσμοποιημένη έκφραση μιας ανάγκης) αντανακλά στη γλωσσική μορφοποίηση. Πρόκειται για τη λιγότερο "διαλογική" μορφή γραπτού διαλόγου.

4. Γραπτός μονόλογος

Είναι ο "αντίποδας" του προφορικού διαλόγου μέσα στο πεδίο του λόγου. Χαρακτηρίζεται από την απουσία συγκεκριμένου αναγνωστικού κοινού και την υψηλή συμβατικοποίηση. Ένα πλήθος από είδη λόγου περιλαμβάνει η μήτρα αυτή, που όλα τους προϋποθέτουν έναν ισχυρό συγγραφέα κι ένα απομακρυσμένο, σχεδόν άγνωστο στον συγγραφέα, κοινό. Μπορούμε να διακρίνουμε: α) ανώνυμα, υπηρεσιακά κείμενα (*ντοκουμέντα, συμβόλαια, νόμοι, κανονισμοί κ.ά.*) και β) επώνυμα, προσωπικά κείμενα (*λογοτεχνία, δοκίμιο, κριτική, δημοσιογραφικά είδη κ.ά.*). Τα πρώτα είναι κείμενα εξουσίας, μηδενικής διαλογικότητας και υψηλού γλωσσικού φορμαλισμού, ενώ τα δεύτερα είναι ελάχιστα "διαλογικά". Είναι και πάλι ανάγκη να σημειωθεί ότι ο γραπτός μονόλογος είναι το κυρίαρχο είδος γραπτού λόγου.

http://www.greek-language.gr/greekLang/studies/guide/thema_a10/07.html

